

Attractie The Amsterdam Dungeon in Amsterdam,
voorheen de Nieuwezijdskapel

Jan Bernard Woudstra woonde al achttien jaar in Japan toen hij wegens familieomstandigheden terug moest naar Nederland. Hij opende hier een Japans acupunctuur/taikocentrum dat zo goed liep dat hij al snel op zoek moest naar een grotere ruimte. Iemand wees hem op 'Jezus Leeft': een kerkje van zo'n honderdtwintig vierkante meter dat in 1926 was gebouwd in het Friese Drachtstercompagnie. De kerk stond al tientallen jaren leeg en dreigde in verval te raken. In 2007 zette de gemeente het gebouw in de verkoop; vijftien mensen reageerden. 'De notaris heeft toen uit de hoge hoed een naam getrokken en dat was ik,' vertelt Woudstra. 'Ik had er eigenlijk helemaal geen rekening mee gehouden en toen had ik opeens twee weken de tijd om honderdvijftigduizend euro bij elkaar te schrapen.'

Inlegkruisjes in het middenschip

Steeds vaker verliezen kerken hun religieuze functie. Een terugval in het aantal kerkgangers zorgt ervoor dat parochies de kosten van het onderhoud niet meer kunnen opbrengen. Gevolg is dat de gebouwen aan de eredienst worden onttrokken, leeg komen te staan en tenslotte dreigen te verpauperen. Volgens de laatste cijfers van het bisdom in Haarlem zijn er de afgelopen veertig jaar ongeveer negenhonderd kerken gesloten, driehonderd hiervan zijn gesloopt. Van de 4200 kerken die nog over zijn, zullen er de komende tien jaar twaalfhonderd eveneens hun deuren sluiten, zo'n twee per week.

'Ze zeggen wel eens: iedere protestant is theoloog, twee protestanten is een kerk en drie protestanten is een kerkscheuring.' Met die grap verklaart Rien Ipenburg, kerkhistoricus en auteur van het *Handboek Christelijk Nederland*, de enorme kerkdichtheid die Nederland kent. Niemand registreert het, maar Ipenburg schat dat er zo'n dertienhonderd zelfstandige christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland bestaan die allemaal hun eigen gebedsruimte willen.

Als een kerk dreigt te verpauperen, vinden bisdommen sloop doorgaans de meest gewenste optie. Het kerkgebouw is voor hen een heilige, gewijde plek die alleen een sacrale bestemming mag hebben. Bewoners daarentegen willen vaak dat de kerk wel blijft. Een andere optie is dan herbesteding.

In de afgelopen veertig jaar hebben zo'n zeshonderd kerken de meest uiteenlopende func-

ties gekregen: klimhal, partycentrum, glazeniersbedrijf, huisartsen- en tandartsenpraktijk, discotheek, bibliotheek, gezondheidscentrum, fietsstalling, wijkcentrum, kinderdagverblijf, skatepaleis en theater. Vaak leent een kerkgebouw zich ook goed voor woningen.

Arnold Zunnabeld woont bijvoorbeeld in de Jozefkerk in Zwolle, die in 1933 werd ingewijd. Opmerkelijk is dat hij voorheen ook een trouwe bezoeker was van de kerk. Eigenlijk zou Zunnabeld verhuizen naar een voormalig schoolgebouw, maar toen dit op het laatste moment niet doorging, kwam de Jozefkerk in beeld. 'Gelukkig maar,' zegt Zunnabeld. 'Want van nieuwbouw moet ik niets hebben.'

In de Bernadettekerk in Helmond zit tegenwoordig een supermarkt. Op de plaats van het altaar staan kratten Bavaria manshoog opgestapeld en de sterkere alcoholica zijn te vinden in de doopkapel. Waar ooit tijdens de begrafenis de doodskest stond opgesteld, is nu de versvleesafdeling. Brood en pannenkoekenmix bevinden zich in de zijbeuken, inlegkruisjes zijn te vinden in het middenschip. De felle groenroze kleuren van supermarktketen Super de Boer contrasteren met het roodblauw van het glas-in-lood. Het kruis is van de toren gehaald en het kerkinterieur is verwijderd, maar het is nog steeds overduidelijk een kerk.

'Het had weinig gescheeld of de kerk was gesloopt,' vertelt Jaqueline Sanders, medewerkster van Super de Boer. 'Maar de gemeente heeft dat tegengehouden en in 2000 mocht Groenwoudt – zoals de supermarkt toen nog heette – erin.' De transformatie ging relatief rustig, maar, zegt Sanders: 'Sommige mensen zijn hier gedoopt en die vinden het maar raar om in de kerk boodschappen te doen.'

Kroonluchters uit Istanbul

'Vanmorgen heb ik een heel mooie kerk in de verkoop gekregen,' vertelt Mickey Bosschert. 'Toen ik op kantoor kwam, lag de opdracht op mijn bureau: de Witte Kerk in Bergen. Verkoop-prijs 1,1 miljoen euro.'

Mickey Bosschert en haar man begonnen in 1991 hun bedrijf Reliplan, een organisatie die gespecialiseerd is in het verkopen en herontwikkelen van kerkgebouwen. 'Eigenlijk zijn wij nog steeds de enige in Nederland die zich richt op de herbesteding van kerkgebouwen.' Volgens Bosschert komt dit door de omzetsnelheid van religieuze instellingen. Gemiddeld duurt een verkoop zes maanden, maar het kan ook een jaar duren. 'De gebouwen zijn technisch moeilijk, de bestemming is moeilijk en de besluitvorming is moeilijk.'

Een kerk veranderen in een moskee is volgens Bosschert niet aan te raden: 'Omdat de tegenstellingen tussen het christendom en de islam

De afgelopen veertig jaar kregen zo'n zeshonderd kerken een andere functie

De woonkamer van Arnold Zunnabeld
in de voormalige Jozefkerk in Zwolle

'Een kerk is een gebouw met gevoel, vaak ontstaan er toch problemen'

te groot zijn. Een kerkgebouw is een gebouw met gevoel, en vaak ontstaan er toch problemen. Dan spreek je af dat de gebrandschilderde ramen behouden blijven en dan wordt dat toch niet nageleefd. Mijn ervaring is dat het veel verdriet geeft, met de Amsterdamse Ignatiuskerk als een geweldige uitzondering.' 'We zijn ontzettend blij met het gebouw. Het is weliswaar geen echte moskee, maar de kerk is heel mooi. Vooral de gele kleuren van de bakstenen dragen bij aan het karakter van een moskee.' De vijftigjarige Mehmed Yamali, voorzitter van de jongerenvereniging, heeft een glimlach op zijn gezicht wanneer hij over de Fatih-moskee praat. In 1971 vond de laatste rooms-katholieke dienst er plaats. Hierna kwam er een tapijtwinkel in en in 1982 werd de kerk voor een bedrag van 1,2 miljoen gulden door de moslimgemeenschap gekocht en ingericht als moskee. Veel hoefde er toen niet meer veranderd te worden, want het interieur was dankzij de tapijtwinkel al vrijwel helemaal leeggehaald.

Naast de drie enorme kroonluchters die speciaal vanuit Istanbul zijn invlogen, is er één belangrijke wijziging geweest: moslims moeten met hun gezicht naar Mekka bidden, maar dat lag precies in het verlengde van de hoofdingang. 'Dat zorgde voor te veel afleiding,' zegt Mehmed Yamali. 'Daarom hebben we de hoofdingang dichtgemaakt en wordt de gebedsruimte nu betreden via een kleine zij-ingang. Op de plaats van de voormalige hoofdingang is nu een mihrab (een gebedsruimte die de richting van Mekka aangeeft, red.) aangebracht.'

Duivelsaanbidders

Als kerken al een tijd leegstaan, dan is de weerstand tegen een nieuw bestemmingsplan gering. Maar dat kerksluitingen ook gepaard kunnen gaan met een gevoel van onmacht en onbehagen is goed te zien in de in 2006 uitgezonden documentaire *Kerk te koop*.

De hervormden, de gereformeerden en de evangelische lutherse kerk zijn in het Noord-Hollandse Weesp een fusie aangegaan en vormen nu de protestantse kerk. Hierdoor staan twee kerken te wachten op een nieuwe eigenaar. Spanningen lopen op als de dag van de beslissing nadert. Sommige kerkgangers zijn gedoopt in de kerk, ze zijn er getrouwd, maar hebben er ook familieleden en vrienden begraven. Dat de kerk misschien verandert in een disco of schoonheidssalon vinden ze maar eng.

De voorzitter van de kerkeraad laat weten dat de kerken niet naar de hoogste bieder hoeven te gaan, maar naar diegene die de beste combinatie van prijs en bestemming biedt. Een seks-shop zal er bijvoorbeeld nooit komen. In af-

wachting van de uitspraak organiseert een aantal kerkgangers een benefietvoorstelling waarmee ze vijftigduizend euro weten te verzamelen. Het bedrag steekt schril af bij de 550.000 euro die een andere geïnteresseerde biedt.

Vlak voordat de kerkeraad een beslissing neemt, wordt er gebeden voor wijsheid. Uiteindelijk wint de hoogste bieder. 'Mammon heeft gewonnen. Geld, geld, geld, geen historie, geen cultuuroed, geen rijksmonument, moet je niets van aantrekken. Geld! En daar is alles mee gezegd,' zegt een boos lid van de kerk. Een andere kerkganger heeft haar lidmaatschap opgezegd: 'Wij voelen ons zeer in de steek gelaten, ik heb daar geen respect voor.'

Er was eveneens verzet toen de Nieuwezijds Kapel aan het Rokin in Amsterdam werd veranderd in de attractie The Amsterdam Dungeon. 'Maar dat had meer te maken met mensen die ons nog niet goed kenden,' vertelt Nicole de Klerk van The Dungeon. 'Voormalige kerkgangers dachten dat wij duivelsaanbidders waren, maar wij brengen bezoekers mee terug naar de duistere geschiedenis van Nederland. We vertellen het verhaal van de VOC, de Spaanse inquisitie, van heksery, martelingen, pest, maar ook van Rembrandt. Het is een vorm van *edutainment*, educatie en entertainment in één. De tour speelt zich grotendeels af in donkere ruimten, dus veel mensen hebben niet door dat ze in kerk zijn, maar we hebben ook een achtbaan en vlak voordat je begint, gaat er een flauw blauw licht aan waardoor je ineens ziet dat je eigenlijk in een kerk bent.'

Het Kruissherenhotel in Maastricht wordt door veel mensen gezien als hét voorbeeld van een geslaagde herbestemming. Het klooster uit 1438 stond al sinds 1979 leeg totdat de zestigjarige ondernemer Camille Oostwegel in 2001 het plan kreeg om het historische monument om te bouwen tot een hotel.

De gemeente was direct enthousiast. Het Kommelkwartier, waarin de kerk is gesitueerd, was toe aan een oppepper en met een hotel zou de populariteit een flinke boost kunnen geven. Vijftien miljoen kostte het twee jaar durende restauratieproces. Een relatief klein bedrag, volgens Oostwegel: 'De restauratie speelde net na de crisis van 9/11, aannemers hadden het moeilijk waardoor we goede prijzen hebben kunnen krijgen.' Ook Ingo Maurer, de beroemde lichtontwerper, hielp mee aan het ontwerp. Oostwegel: 'Maurer heeft bijvoorbeeld de spectaculaire ingang bedacht, daar komt de hele wereld naar kijken.' ■